

De Christelijke Gereformeerde Kerk 1869-1892

De periode Postmus 1871-1881

Na het vertrek van Ds. Veltman eind 1869 en het overlijden van Ds. Petersen in oktober 1870 was de pas gestichte Christelijke Gereformeerde Kerk herderloos geworden. Lang heeft die situatie niet geduurd, want reeds op 19 maart 1871 werd Ds. Wietse Feddes Postmus, beroepen van Bodegraven, alhier bevestigd door Ds. O.C. Doornbos van Genemuiden, met een preek over 1 Corinthe 1:22 en 23. In de middagdienst deed Ds. Postmus intrede met een preek over Colossenzen 4:3: “biddende meteen ook voor ons, dat God ons een deur opene, om te spreken de verborgenheid van Christus”.

Als er geen andere bronnen waren dan de kerkeradsnotulen uit de periode van de tien jaar dat Ds. Postmus hier stond, zouden we over hem niets weten.

Natuurlijk was hij praeses van de kerkeraad en werd hij afgevaardigd naar de classis, ging hij op huisbezoek en gaf catechisatie, maar de notulen beperken zich tot het vermelden van deze activiteiten. Geen enkele maal lezen we een opmerking van hem of over een discussie met z'n ouderlingen. Het lijkt wel of hij totaal geen eigen inbreng had. Nu kunnen notulen zeer misleidend zijn als de scriba slechts noteert wat hij zelf belangrijk vindt. Gelukkig zijn er ook andere bronnen. Zo schreef Ds. H.H. Schoemakers een uitvoerige biografie in het kerkelijk jaarboek van 1908, waardoor wij van de persoon van Ds. Postmus meer te weten komen.

Hij leed aan een borstkwaal en kreeg van de dokter in Zwartsluis de raad zijn betrekking aan de kapstok te hangen. Hij werkte nog een jaar door en moest toen emeritaat aanvragen. Hij was toen echter al 59 jaar. In al de jaren dat hij hier stond komt het traktement niet ter sprake. Blijkbaar was hij ermee tevreden. Hij was trouwens niet onbemiddeld. Toen er in de pastorie nieuw behang moest komen nam hij de helft van de kosten voor zijn rekening. Na zijn emeritaat woonde hij nog in Kampen, Naarden, Sneek en Workum. Overall verrichtte hij hulpdiensten. Hij mocht de hoge leeftijd bereiken van ruim 85 jaar.

Ds. Postmus mag dan uit de notulen nauwelijks worden gekend, des te beter worden we eruit gewaar hoe het kerkelijk leven verliep in deze jaren in de jonge gemeente en niet te vergeten – in de school, die immers van de kerk uitging en waarop de kerkeraad toezicht uitoefende.

De tucht werd streng gehandhaafd. Het woord “royeren” komt herhaaldelijk voor, b.v. in gevallen van ontrouw kerkbezoek. De leden van de Afscheiden die niet met de vereniging van 1869 accoord waren gegaan en in 't buiten [Buitenkwartier] kerkten, werden als ze zich als spijtoptanten meldden alleen aangenomen als ze schuldbelijdenis deden. Er kwamen soms vreemde zaken voor, waarvoor eigenlijk geen verklaring is. Zo gebeurde het een paar maal dat lidmaten van de Christelijke Gereformeerde Kerk een kind lieten dopen in de Hervormde Kerk. We moeten welhaast concluderen dat ze van beide kerken lid waren. Of keek men toen in de Hervormde Kerk niet zo nauw?

Blijkbaar keken sommigen over de kerkmuren heen en haalden hun geestelijke spijze ook elders, b.v. bij de oefenaar Jan Visscher:

8 januari 1872: art. 7:

“Is gesproken over eenige leden te Wanneperveen welke zich met zekere Jan Visser ophouden woonachtig te Meppel en daar oefent, welke zamen door de Preses W. Postmus zijn gewaarschuwd om dat na te laten, doch gaan in die onkerkelijke weg voort en houden Godsdienst zamen en ontrekken zich van ons. Nu is besloten hen te doen weten als zij daar op ontijden een Leeraar of Oefenaar daar laten preken als wij geen dienst hebben zulks toegelaten zal worden maar van geen perzonen als J. Visser. dit zal hun schriftelijk door den Leraar worden gezonden.”
(volgen de namen van vijf snoepers).

Ds. W.F. Postmus, predikant van de Christelijke Gereformeerde Kerk, 1871-1881.

Overigens wel een inconsequente houding.

De samenkomsten van "het volkje" bleven trekken. In 1874 lezen we art. 5b:

"Nog zullen die commissie [Ds. Postmus en J. Post] Jantje S. vermanen dat zij i.l. Zondag niet bij ons gekerkt heeft, maar wel driemaal naar de kerk van Groeneweg is geweest daar Kreulen dienst deed een Leeraar vroeger maar om zijn onzedelijk gedrag uit gesloten is uit onze kerk".

[Plaats voor de verstaanbaarheid van de laatste zin een komma tussen "vroeger" en "maar".]

Ook over de ontheiliging van de zondag strekte de tucht zich uit. Een lidmaat werd tolgaarder bij 't Tolhek aan de Hasselterdijk. Hij was er "met de woning" [lees: metterwoon] naar vertrokken en moest ook op zondag dienst doen. Hem werd de censuur aangezegd. De tolgaarder keerde terug en de censuur werd opgeheven. In 1880 werd besloten dat "schippers welke bewezen is dat zondags zonder noodzaak varen en schippersknechten die zich verhuuren daar zij Zondags moeten vaaren kerkelijk zullen behandeld of gecensueerd worden".

Een ander lid had Zwartsluis verlaten onder het voorwendsel op familiebezoek te gaan in Meppel. De waarheid was dat hij zich heimelijk liet keuren in Zwolle om onder dienst te gaan. Hij had pech: hij werd afgekeurd en moest met hangende pootjes terugkeren. Hij werd "geschorst om niet ten Avondmaal te gaan".

Ook het verkopen van loten was censurabel. Over miliciens die zondags niet ter kerke konden gaan werd het oordeel van de classis gevraagd. "Het antwoord van de klasse is eene terugwijzing naar de Sinode van Dordrecht van 1618-19 Art. 164 Zondag 38 vrage 104 der Heidelbergsche Cattedismus en de Sinode te Groningen 1872 deel 14 art. 7 en zegt de Classe de afgevaardigden behalve bovenstaande bepalingen verder 't oordeel omtrent eigen huishouding te handelen."

De classis legde dus de verantwoordelijkheid bij de kerkeraad.

In een ander geval kwam de classis er ook aan te pas. Een zuster der gemeente had turf genomen van "een hoop die een(s) anders was". De rechter veroordeelde haar tot vijftien dagen eenzame opsluiting.

Het oordeel van de classis was: als ze haar straf uitgezeten heeft en zij belijdenis doet van haar doen, dan de censuur opheffen.

Commentaar van de kerkeraad: "Dit besluit doet de kerkeraad bevremden dat onze afgevaardigden zulken tijding terugbrengen, dewijl zij dacht dat deze in 't ook [oog] lopende zonde en wereldlijk gestraft werd ook zwaarder straf door de kerk op haar van toepassing zou zijn, daar wij nog alleen haar 't Avondmaal ontzegt hadden opdat wij de aardsche regter niet wilden vooruitlopen en nu dit vonnis deed was de Classe al uitgeschreven en achten wij niets meer te doen voor de Classe gehoord te hebben".

Men vond dus dat ze er wel wat goedkoop afkwam, maar gelukkig, de notulen van 31 augustus 1881 vermelden in artikel 3: "G. Keizer ouderling heeft na het lid geweest en zij heeft haar schuld beleden ontslagen van de Censure".

Uit deze voorbeelden zien we hoe het met het opzicht van de kerkeraad over de gemeente in die tijd gesteld was.

Wat de armenzorg betreft: bij de jaarlijkse afrekening blijkt er steeds een batig saldo te zijn, hetgeen trouwens ook voor de kerk gold. Waren er zo weinig bedeeden of hield men de hand op de knip? Het is moeilijk meer na te gaan daar de kasboeken verloren zijn gegaan. Er zijn wel enkele mededelingen over ondersteuning in de vorm van voorschotten om "rusken" te kopen, teneinde er matten van te weven en over touw dat geplozen moest worden. Verder lezen we niets over de onderstand.

Voor het onderhoud van de weduwen van Ds. Korbee en Ds. Petersen deed men een beroep op de classis, die besloot tweemaal 's jaars voor hen te collecteren.

Wat de bezittingen der kerk aangaat, de bedragen waarvoor ze verzekerd waren zijn bekend: de kerk *f* 6000,-, de schuur *f* 200,-, de school *f* 2600,-, het huis van de school *f* 3800,-, inventaris van school en kerk resp. *f* 500,- en *f* 800,-.

De school had elk jaar een nadelig saldo, geen hoog bedrag en door een rondgang in de gemeente slaagde men er steeds in het tekort aan te zuiveren. Eindelijk, in 1885 had men een batig slot van *f* 47,26.

Het aantal leerlingen was dan ook sterk gegroeid daar ook veel kinderen van hervormde ouders toegelaten werden [De Doleantie was in aantocht].

Wat de personeelsbezetting betreft kunnen geen exacte data worden vermeld van komst en vertrek van hoofden en hulponderwijzers.

Na de reeds vermelde J. Postma die in 1871 naar Biggekerke vertrok worden als opvolgers genoemd: de Beyl – die ziek zijnde naar Kleef in Duitsland ging – A. Everts, werkzaam van 1873-1879 en vertrokken naar Spijk, P. Kramer, gekomen van Langerak en tenslotte de beter bekende meester Kroeze, waarschijnlijk aange-steld in 1883.

Als hulponderwijzers werden genoemd – in chronologische volgorde – Jakob Bongers, H. Balhuizen en Westerhof.

Meester Postma werd aangesteld in 1867 op een salaris van *f* 550,- plus vrij wonen, vrije brand – in het veen ziet men op geen turfje – en vrijstelling van personele belasting.

Ter vergelijking: Ds. Postmus werd aangesteld op een traktement van *f* 800,- met dezelfde emolumenten als meester Postma.

Er zijn heel wat verzoeken van de onderwijzers tot opslag genotuleerd. Ze werden gehonoreerd, maar mondjesmaat, er was immers elk jaar een tekort! Meester Kroeze kreeg tenslotte *f* 750,- plus *f* 25,- 's jaars voor 't bespelen van 't orgel. De schooltijden waren lang, de vakanties kort. Er was ook avondschool van 5-7 uur, behalve op woensdag. Omdat het een “vrije school” was, waar niet de staat maar de kerkeraad het voor het zeggen had, kon deze zelf bepalen wat de werktijden en de salarissen zouden zijn.

Op 1 mei 1873 werd de wet op de besmettelijke ziekten van kracht. Zoals de meeste lezers wel zullen weten stuitte de vaccinatie tegen de pokken bij bepaalde kerkelijke groeperingen op grote weerstand. We lezen er in een later hoofdstuk meer over in verband met de invoering van de leerplichtwet (1901).

De vaccinatie werd verplicht gesteld voor schoolgaande kinderen. Nu kon men z'n kinderen thuishouden – er was immers geen leerplicht – maar dan bleven ze van onderwijs verstoken. De kerkeraadnotulen vermelden dat Ds. Postmus, ouderling J. Post en meester Beyl naar Amsterdam gingen naar een vergadering waar de zaak van de vaccinatie “ter tavel” zou komen. De kwestie speelde dus ook in Zwartsluis. Helaas komt de zaak verder niet ter sprake. We weten dus niet of er ouders geweest zijn die wegens gewetensbezwaren hun kinderen hebben thuishouden.

We lichten nog een interessant voorval uit de schoolgeschiedenis.

In 1876 was men toe aan nieuwe bijbels. De kerkeraad, die uiteraard in alle schoolzaken het laatste woord had, besloot “de Duitsche” [lees Gotische] letter te kiezen. De motivatie luidde als volgt:

a. om de ergernis van sommige ouders;

b. om alle schrijvers van die druk de kinderen te doen kennen en doen lezen dit zal de Leraar den Hoofdonderwijzer Everts zeggen.

Wie met “alle schrijvers van die druk” bedoeld worden is duidelijk: het waren de in die kringen zo bekende “olde skrivers”. Helaas, waar men het ook probeerde, bijbels in Duitse letters waren niet meer te krijgen. Wel kleine bijbeltjes, maar die lagen zo uit de band.

Toen kwam men op de gedachte het Britse Bijbelgenootschap in te schakelen. Als men bij deze vereniging bijbels kocht bestemd voor de Christelijke School, dan kostten ze slechts 50 cts. Men bestelde er 60, denkende dit aantal voor *f* 30,- te krijgen, maar de agent H.S. Riese beweerde ze voor die prijs niet te kunnen leveren. 't Moest *f* 50,- zijn. De kerkeraad wist echter dat de bijbels in Ommen voor 25 cts, te Amsterdam voor 50 cts. en te Kampen zelfs gratis aan de Chr. School waren geleverd. Met deze kennis gewapend, wilde men nu slechts *f* 30,- voor de 60

bijbels geven. De agent van het genootschap gaf toe. De bijbels werden voor die prijs geleverd. Voordeel ... f 20,-. Kassa!

De kerkeraad zag nauwkeurig toe op de te gebruiken boeken. De hoofdonderwijzer legde nieuwe boeken eerst "te keur" voor aan de kerkeraad. Pas bij een "nihil obstat" van dit college mochten de boeken worden aangeschaft.

In 1879, lezen we: art. 7: "De praeses deelt mede dat hij een opgave van vraagboeken die zeer laag in prijs zijn als Hellenbroek, Kortbegrip, Borstius en de cattedismus en is hem opgedragen van elk een Exemplaar te ontbieden en daarna te oordelen".

De koop ging door: art. 5:

"De vraagboeken welke A. Stuard heeft van elke soord a en b Hellenbroek 100 stuk en van 't Kortbegrip 100 en van de cattedismus 100 zamen 400 stuk die kosten ons f 15;50 franko in huis en de winst daarvan is bestemd voor de Chr. School". [Zouden er in Zwartsluis van deze 400 boekjes nog exemplaren ergens te vinden zijn?]

Op voorstel van hoofdonderwijzer Kramer werd er voortaan de schoolverlaters een examen afgenomen, een soort cito-toets *avant la lettre*. Of je er voor zakken kon wordt niet vermeld, ook niet hoe lang men dit volgehouden heeft.

Een ernstig probleem ontstond in 1885, als gevolg van staatsbemoeyenis. In 1878 werd de onderwijswet van Kappeyne van de Copello aangenomen. Deze wet betekende een enorme verbetering van het onderwijs. Het aantal leerlingen per onderwijzer werd verlaagd, kwekelingen – dus onbevoegden – werden niet langer toegelaten. Aan het personeel werden hogere eisen gesteld.

De Liberalen begrepen heel goed dat, wilde ons land niet achterblijven in de maatschappelijke ontwikkelingen, het onderwijs op een hoger niveau gebracht moest worden. Daar de overheid ook verantwoordelijk was voor het lichamelijk welzijn van de kinderen is het begrijpelijk dat aan de vaak onhygiënische toestanden in de scholen paal en perk werd gesteld. De lichtinval, de afstand tot het schoolbord, de ventilatie van de lokalen, het werd alles bij de wet geregeld. Alles tezamen gevat een grote vooruitgang op onderwijsgebied. Er was echter een "maar" bij: ook de bijzondere scholen moesten aan de eisen van deze wet voldoen. Nu waren dat juist de slechtste gebouwtjes, overbevolkt en slecht geoutilleerd. Het waren immers "de kleine luyden" die er hun kinderen heen zonden.

Zo zou deze op zichzelf uitstekende wet de nekslag hebben kunnen betekenen voor de bijzondere scholen. Maar ook hier gold: hoe sterker de uitdaging, hoe krachtiger de inspanning. Men sloeg de handen ineen in de overtuiging dat men voor een zaak van het hoogste belang streed. Grote offers zijn gebracht, zowel door ouders als onderwijzers. Het is goed in een tijd waarin het bestaan van het bijzonder onderwijs als vanzelfsprekend wordt beschouwd en de schoolstrijd een vergeten hoofdstuk uit onze geschiedenis dreigt te worden, bij dit alles nog eens stil te staan.

De emancipatie van de kleine luyden is voor het grootste deel te danken aan deze beginselstrijd.

We nemen nu een artikel in z'n geheel over om nog eens aan te tonen hoe moeilijk de bijzondere scholen het in de schoolstrijd hebben gehad.

16 maart 1885: artikel 6:

"Ingevolge eene aanschrijving van den heer Lubach, Inspecteur van het geneeskundig staatstoezicht over de scholen, van den 13 dezer, hebben heden twee afgevaardigden na Kampen geweest om met voormelden Inspecteur te spreken welke thans daarvan verslag doen, waaruit blijkt dat onze school welke thans 150 leerlingen telt, er niet meer dan 100 mag bevatten, zal ieder kind over het bij de wet gevorderde minimum lucht van 3 m³ kunnen beschikken, het noodzakelijk gevolg daarvan is, dat de kerkeraad besluit met ingang van den 1 July aanstaande den

heer Westerhof als hulponderwijzer van onze school te ontslaan, en verder zoo veel kinderen van de Hervormden te ontslaan dat ook in dezen aan de wet kan worden voldaan en de school alleen te houden voor kinderen van de leden der gemeente en van de kinderen welker ouders geregeld bij ons de godsdienst bijwonen”.

Het hemd was dus nader dan de rok. Geen fraaie oplossing, maar men zat voor het blok. Gelukkig vond men na rijp beraad een oplossing waardoor bovenstaande rigoureuze maatregel niet behoefde te worden genomen. Men kon een nieuwe school gaan bouwen, maar dan wel in samenwerking met de Hervormden.

De Nederlands Hervormde Kerk had reeds gedurende enkele jaren gelden verzameld teneinde een eigen school te stichten. Die school moest naar de wens van de kerkeraad op Gereformeerde grondslag komen te staan. Juist deze bepaling maakte samenwerking met de Christelijke Gereformeerde Kerk mogelijk.

Het boek met de verslagen van de schoolstichting begint met een “In Memoriam”, waarin wordt herdacht hoe de school van de Kruisgemeente in 1858 werd opgericht, hoe ze vastgroeide in tal en last, hoe de kerk door de overheidsbepalingen in moeilijkheden was gekomen en welk besluit er toen was gevallen. “Gode zij dank, dat het zover niet kwam, dat men tot dien treurigen maatregel wel moest besluiten, doch die niet behoefde te nemen.”

Op 5 mei 1885 kwamen enige leden der beide kerkeraden bijeen in de Armenkamer der Hervormde Kerk, op 22 mei gevolgd door een gecombineerde vergadering van beide voltallige kerkeraden. Van de Hervormde Kerk waren dit: Harm Huisman Jzn., J. Breman Rzn., Roelof Derk Albert v.d. Woude, Hendrik de Goede Hzn., Gerrit Kuiper Hzn., Lucas van Eijken Hzn., Hendrik de Rohde, en van de Christelijke Gereformeerde Kerk: Ds. J. Miedema, Jan Post, Geugien Keijser, Albert v.d. Werff, Hendrik Broek en als hospitant H.J. Kroeze.

Ds. Miedema werd verzocht als praeses te willen fungeren. De eerste vraag die aan de orde kwam betrof de aansluiting bij de Vereniging voor Gereformeerd Onderwijs. Alle aanwezigen verklaarden zich vóór aansluiting. Hiermede lag de grondslag der te stichten vereniging vast.

Toen kwam uiteraard de financiering ter tafel. Men werd het snel eens over het stichtingskapitaal: de Christelijke Gereformeerde Kerk zou f 1600,- storten en de Hervormde Kerk f 2400,-. Eventuele tekorten zouden naar rato van het aantal leerlingen der beide kerken aangezuiverd worden. Het concept-reglement werd vrijwel onveranderd aangenomen. Predikanten werden van een bestuursfunctie uitgesloten. De gekozen bestuursleden waren: van de Hervormde Kerk: Hendrik Huisman Hzn., Harm Huisman Jzn., Roelof Derk Albert v.d. Woude, Koert Kinkhorst, Julius Varwijk en van de Christelijke Gereformeerde Kerk: Jan Post, Paul Slurink, Hendrikus Woelderink, Hendrik Broek en Geugien Keijzer.

Reeds in augustus 1885 kwam de goedkeuring van de statuten binnen, gepubliceerd in de Staatscourant van 8 september 1885, nr. 211 en getekend door minister Du Tour van Bellinchave.

De schoolgeldregeling kende 3 klassen en reductie bij meer kinderen. De bedragen varieerden van 25-90 ct, schipperskinderen betaalden 2 ct per schooltijd, de avondschool kostte 10 ct per week. De schooltijden waren 9.00-11.30 uur, 2.00-4.00, behalve woensdag en zaterdag, avondschool van 5.00-7.00 uur. Vakanties: de Paasweek en 14 dagen zomervakantie. Vergeleken bij de huidige regeling zaten de kinderen per jaar 280 uur langer op school.

De naam van de Vereniging werd: *School met den Bijbel op gereformeerde grondslag*”.

Er werden 3 formulieren opgesteld ter ondertekening; a. voor de bestuursleden, b. voor de hoofden en c. voor de onderwijzers. Ze zijn gelijkkluidend voor zover het de beginselverklaring betreft. We nemen het formulier voor de onderwijzers over:

“Ik ondergetekende, onderwijzer aan de Gereformeerde School te Zwartsluis verklaar opregtelijk in goeden conscientie voor den Heere met deze ondertekening dat ik van harte gevoel en geloof, dat al de artikelen en stukken der Leere in de Belijdenis en Catechismus der Gereformeerde Nederlandsche Kerken begrepen, mitsgaders de verklaring over eenige Artikelen der voorzeide Leere, in de Natio-

nale Synode te Dordrecht Anno 1619 gedaan, in alles met Gods Woord overeenkomen; belooft derhalve dat ik de voorzegde Leere getrouwelijk zal voorstaan en de jeugd naar eisch van mijn beroep en haar begrip getrouwelijk zal onderwijzen, op straffe dat ik, hier tegen doende, van mijnen dienst zal worden ontslagen”.

De nieuwe school was dan wel geen kerkelijke school meer, via deze ondertekeningsformulieren was de indirecte invloed van de kerk onmiskenbaar.

Nu het geestelijke fundament gelegd was, moest men zien snel een gebouw neer te zetten. Door schenkingen en leningen wist men een bedrag van *f* 6210,59⁵ bijeen te garen. De bestuursleden gaven hierbij het goede voorbeeld. Daar de bedragen afzonderlijk genoteerd zijn kunnen we nog een aardige conclusie trekken, t.a.v. de welstandsverschillen tussen de leden der beide kerken: de 5 bestuursleden van de Hervormde Kerk gaven gemiddeld *f* 175,- die van de Christelijke Gereformeerde Kerk 19,-. Bij de overige 120 intekenaars was de weduwe S. v.d. Veen, die *f* 1000,- schonk en later nog eens *f* 1000,- renteloos + *f* 500,- à 4%. Ze stelde echter als voorwaarde dat de school niet verzekerd zou worden. Het bestuur aanvaardde deze conditie, maar stelde daar tegenover dat, mocht de school onverhoopt afbranden, zij haar geld niet terugkreeg! Toen Evert Lier nog met *f* 1500,- à 4½% over de brug kwam, had men dit geld niet terstond nodig, dus werd het belegd en wel in 8 stukjes goudlening Rusland 1880 à 4%!

Er was reeds besloten dat de school in de Schans zou komen, maar waar? Men liet het oog vallen op de grond vóór de pastorie der Doopsgezinde gemeente aan het begin van de Zomerdijk. Het terrein was verhuurd aan G.J. Kolmeschate. Tegen een schadevergoeding van *f* 50,- zag hij van de huur af en het terrein werd gekocht voor *f* 1200,-.

Van de gemeente nam men 100 m² water van het Meppelerdiep over à *f* 0,10 per m². Het werd ingedamd.

De inschrijving leverde 7 gegadigden op; de hoogste vroeg *f* 10.094, de laagste H. Mars *f* 7425,-. Hem werd het werk gegund. Architect was J. Emmink uit Meppel. Traktement 5% van de aannemingsom.

De inventaris van de oude school werd door de Christelijke Gereformeerde kerkeraad geschonken aan de nieuwe.

Tot hoofd werd meester Kroeze benoemd en tot oppasser [conciërge] de sollicitant die 't laagste salaris vroeg: Klaas van Veen: *f* 28,- 's jaars!

Terwijl de notulen van de bestuursvergaderingen allerlei vrij onbelangrijke zaken tot in de kleinste details verslaan, vinden we nergens een woord over de ingebruikneming van de school. We weten slechts dat B.& W., de raad der gemeente Zwartsluis en de inspecteur zouden worden uitgenodigd en dat aan Ds. van Koetsveld, hervormd predikant alhier zou worden gevraagd de eerste steen te leggen. Bij het voorstel van J.B. Varwijk het gebruik van sterke drank op de bouwplaats niet toe te staan, staakten de stemmen. Het lot werd geworpen en de drankduivel verloor! De drank werd taboe verklaard.

Waarschijnlijk is de school omtrent de jaarwisseling in gebruik genomen. Er waren toen reeds 218 leerlingen. Het werd wenselijk geacht boompjes achter de school te planten. Er werd gestemd: 8 voor kastanjes, 1 voor iepen. Het werden dus kastanjes. Stellig heeft het bestuur zich aangaande deze keuze niet laten adviseren door het onderwijzend personeel – het had nauwelijks inbreng – want dan zouden de iepen de kastanjes verslagen hebben met het oog op de bij de jeugd zo geliefde projectielen, die laatstgenoemde bomen in de herfst zo rijkelijk rondstrooien.

Met deze uitermate gewichtige zaak sluiten we de beginperiode van de nieuwe school af. Er kwamen andere zaken aan de orde.

Door de Doleantie klopte de in de statuten vastgelegde fifty-fifty basis t.a.v. de bestuursleden niet meer. De leden die met de Doleantie meegegaan waren traden dan ook af en werden vervangen door J. Vogel, H. Lubbers Zeilemaker en H. Brogt.

De Christelijke School op de Zomerdijk gebouwd in 1887.

De uitgetreden leden richtten een nieuwe vereniging op met de naam “De Gereformeerde School”. Op de tweede openbare jaarvergadering van 24 januari 1888 van de “oude” vereniging werd het voorstel gedaan deze met hare lusten en lasten te verkopen aan de nieuwe vereniging. Hiertegen kwam de predikant van de Hervormde Kerk Ds. L.M. van Noppen in verzet. Hij was pas een half jaar in dienst maar had zich blijkbaar over de voorafgaande gebeurtenissen goed laten informeren. Hij wist dat de Hervormde Kerk *f* 600,- gestoken had in de school. Nu beweerde hij dat de Hervormde kerkeraad de bedoeling had gehad een Christelijk nationale school te stichten. Meester Kroeze bestreed dit. Men had zelfs het aanbod gedaan aan de schenkers van dit bedrag hun aandeel terug te geven als ze alleen voor een C.N.S. school hadden gegeven, maar er had zich niemand gemeld. Ds. van Noppen bleef protesteren en wilde geen stemming over het liquidatievoorstel, maar de vergadering dacht er anders over: met 67 tegen 5 stemmen werd het aangenomen. De zaak bleef nu een jaar slepende, maar op de 3e jaarvergadering (19 november 1888) kwam er definitief een einde aan de Vereniging “De School met den Bijbel op Gereformeerde grondslag”. Alle 4 voorstellen daartoe strekkende werden met vrijwel alle stemmen vóór aangenomen.

Er werden 5 liquidateurs benoemd om de goederen over te dragen. Het waren P. Slurink, H. Lubbers Zeilemaker, H. Huisman Jzn., R.D.A. v.d. Woude en H. de Wit. Bij de rondvraag deed Ds. van Noppen nog een laatste poging de *f* 600,- te doen restitueren. Daar niemand wist *wie* had gegeven, *hoeveel* was gegeven en *met welk doel* was dit voorstel onuitvoerbaar en hij trok het tenslotte in.

Het slot van de notulen geeft aardig weer hoe de sfeer was: “Ds. van Noppen merkt op dat de vergadering zich jegens Z^{Erw.} niet behoorlijk heeft gedragen, daar hij in zijn spreken door eenig geruisch gehinderd werd. De voorzitter heeft hiervan niets bespeurd, acht het gezegde van den heer Noppen zijdelings eene klachte tegenover hem als voorzitter als zoude hij de orde niet voldoende hebben gehandhaafd en gelooft ook niet – aangenomen dat er werkelijk eenig geruisch is gemaakt – dat iemand der tegenwoordig zijnde leden de bedoeling gehad heeft den spreker te hinderen”.

Hiermede was de schoolaffaire ten einde. Slechts drie jaar had de “oude” vereniging bestaan. De nieuwe hield het langer uit. De ironie der geschiedenis wil dat uiteindelijk de opvatting van Ds. Noppen het gewonnen heeft, al heeft het lang geduurd. In 1979 werd de Vereniging “De Gereformeerde School” ontbonden en ging over in de Vereniging voor Protestants-Christelijk Onderwijs te Zwartsluis.

Ds. J. Miedema, predikant van de Christelijke Gereformeerde Kerk 1882-1893, daarna van de Gereformeerde Kerk 1893-1904.

De periode 1881 – Vereniging van 1892

Het duurde enige tijd alvorens de vacature ontstaan door het vertrek van ds. Postmus werd vervuld. Achtereenvolgens werden beroepen – steeds uit een drietal – de predikanten J. Scholte van Scheveningen, S.T. Joslinga uit Bolsward, C.S. Bos van 's-Gravesande, A. Brink uit Almkerk, G.A. Gezelle Meerburg uit Spijkernisse, G. de Braal van Bodegraven en tenslotte J. Miedema uit Musselkanaal, die het beroep aannam. Hij werd bevestigd door Ds. van 't Loo van Genemuiden op 7 april 1882.

Gedurende 22 jaar – tot aan zijn overlijden in 1904 – heeft hij z'n ambt in Zwartsluis vervuld, eerst in de Christelijke Gereformeerde Kerk en na de vereniging met de Dolerenden in 1893 in de Gereformeerde Kerk.

In januari 1886 schafte men een nieuw notulenboek aan, het dikste uit het hele archief. Het bevat 563 pagina's, maar slechts 60 daarvan hebben betrekking op de Christelijke Gereformeerde Kerk. Bij de vereniging van 1892 begon de Gereformeerde Kerk met een nieuw notulenboek, maar in 1907 vond men het stellig jammer dat er nog vijfhonderd lege pagina's in het oude boek waren en daarom nam men het toen maar weer in gebruik en pas tien jaar later was het vol geschreven. De eerste 60 bladzijden bestrijken een periode van 6 jaar. Veel papier had men niet nodig, want de kerkeradsvergaderingen lagen meestal ver uit elkaar. We telden 54 vergaderingen in 6 jaar! Spectaculaire dingen gebeurden er niet. Het meest komen tuchtgevallen aan de orde wegens diefstal, ijsvermaak, verzuim van de godsdienst oefeningen. Toen sommige leden bij de Dolerenden gingen kerken werd besloten ze na enige tijd te schrappen. Kort daarop werd dit besluit veranderd in de volgende maatregel: mocht iemand een jaar naar de "zusterkerk" geweest zijn, dan werd hij met attestatie "overgedragen". Voorvoelde men al een fusie? Voorlopig ging die niet door, want in de concept-acte, een soort voorstel tot vereniging stond o.m. een bepaling die voor de Christelijk Gereformeerden eenvoudig niet acceptabel was: de theoretische opleiding tot predikant zou aan de V.U. moeten plaatsvinden en Kampen zou de praktische kant verzorgen: dus een degradatie van de door de Christelijke Gereformeerden zo gekoesterde school. Deze concept-acte werd verworpen, ook door Zwartsluis. We moeten bedenken dat de ene kerk een geschiedenis van ruim een halve eeuw achter de rug had, waarin opvattingen en tradities vaste voet hadden gekregen, die men niet van plan was zo maar los te laten. Bij het lezen van de verslagen van de samenkomsten der gecombineerde kerkeradsvergaderingen proeft men, ondanks alle fraaie woorden die er gesproken werden, een zekere achterdocht van de Christelijke Gereformeerde Kerk ten opzichte van de Nederlands Gereformeerde Kerk. Men had dezelfde belijdenis en uit hoofde daarvan waren er geen beletselen tot samensmelting, maar er waren nog andere zaken zoals de financiën en de Theologische Hogeschool.

Uit een samenvatting van de notulen die erover geschreven zijn van de zijde der Christelijke Gereformeerde Kerk moge dit blijken.

Toen de synode van deze kerk in beginsel tot vereniging had besloten moest men zich in Zwartsluis bezinnen op de vraag hoe de uitvoering van dit besluit ter plaatse te effectueren.

Toen een ouderling voorstelde de Nederlands Gereformeerde Gemeente tot een samenspreking uit te nodigen, tekenden verschillende leden hier tegen protest aan. Ze waren van mening dat het initiatief van de zusterkerk moest uitgaan. Men proeft de gedachte die hier achter school. Desondanks besloot men de volgende uitnodiging te sturen:

"Aan den Eerw. kerkeraad der Ned. Geref. Gemeente alhier

Eerwaarde Broeders!

De kerkeraad der Christelijk Gereformeerde Gemeente alhier heeft in zijne vergadering van den 7

November j.l. besloten u voor te stellen, "of het niet wenschelijk wezen zou eens een gemeenschappelijke vergadering te houden ten einde eenige zaken onderling met elkander te bespreken:

Zo dit ook u oordeel is, dan is onzerzijds deze vergadering bepaald op den 13 November a.s. des avonds te 7½ uur in de Christelijke School:

Met belangstelling hierop u antwoord te gemoet ziende blijven wij na heilbede en broedergroete.

*De kerkeraad der Chr. Geref. Gemeente
Namens hem
A. v.d. Werff, Scriba"*

Het antwoord was positief: het luidde:

"Aan den Eerw. kerkeraad der Chr. Geref. Gemeente alhier

Eerw. Broeders

In antwoord op uwe geachte missive en dato den 7 dezer is dienende

Dat wij het daarbij door U Eerw. gedane voorstel goedvinden, en hopen zoo de Heere wil op tijd en plaats door U Eerw. bepaald tegenwoordig te zijn.

*Met heilbede en broedergroete
De kerkeraad der Ned. Geref. kerk te Zwartsluis
Namens hem
Joh. Stam, scriba"*

Het verslag van de geplande vergadering is zeer uitvoerig. We lichten er slechts enkele fragmenten uit.

"G. Kuiper meent dat alles geleidelijk moet gaan: bij een huwelijk wordt niet gevraagd wie kan het meeste aanbrengen". [Dit naar aanleiding van de financiële kwestie.]

De repliek van Ds. Miedema was:

"Ds. Miedema meent dat om het op zijn boers te zeggen tuschen een jonge en een Deerne in den tijd der ondertrouw wel degelijk wordt gesproken over een huis en over andere financiële zaken al gaan zij avonds ieder weer na zijn eigen huis. Hij voorziet dat er een nieuwe kerk moet komen op het Singel en niet aan de nieuwe sluis".

Ds. Segboer gaf ook zijn mening te kennen. De scriba geeft het als volgt weer: "Zijn persoonlijk gevoelen is: Is het wel wijs over financiële zaken te spreken laat ons, zoo is zijn oordeel toch meer letten op de leidingen des Heeren: De vraag wilt gij ook financieel vereeniging klinkt in mijn hart dat bedorven is wantrouwend: twee kerken en niet financieel vereenigd bestaan die". Ds. Miedema gaf daarop voorbeelden van kerken waar dit wel degelijk bestond. Hij meende ook, dat als het moest gaan als bij de vereeniging van 1869, toen niet iedereen meeding, men beter op zichzelf kon blijven. Na de lange discussie besloot men van iedere kerk twee deputaten te benoemen om de zaak verder uit te werken.

Op de kerkeraadvergadering van 3 december 1891 brachten de beide deputaten van de Christelijke Gereformeerden verslag uit:

art. 7. "naar aanleiding daarvan wordt besloten deze zaak voorlopig te laten rusten tenzij dan dat door de Ned. Geref. een nadere oproeping en andere voorstellen gedaan worden".

Het vlotte dus nog niet. Er ging nog een jaar voorbij alvorens de vereeniging haar beslag kreeg. Vooral de positie der Theologische Hogeschool en van het blad "De Bazuin" waren een heet hangijzer, maar op 3 februari 1893 was het dan zover. De vereeniging kwam tot stand. De nieuwe kerk zou de naam dragen van "De Gereformeerde Kerk te Zwartsluis".

De approbatie van de classis volgde op 24 mei.

Wat door Ds. Miedema gevreesd was gebeurde niet: de dolerenden gingen allen mee, maar zoals elders te lezen is, trad in 1896 een deel weer uit de verenigde kerk, niet van de B-kerk, maar juist van de andere zijde. Zo ontstond er toch weer een Christelijke Gereformeerde Kerk.